

El dia que no calgui aquesta declaració

by Sebastià Bennasar

Quan qualsevol activitat humana necessita una declaració que la protegeixi, una declaració que pugui ser prou àmplia perquè es pugui acceptar en molts països, vol dir que les coses no van bé. Quan les coses funcionen, no calen declaracions per protegir-les, simplement s'autoregulen. Tan malament està la traducció perquè calgui un debat que reguli un document de mínims (les declaracions sempre són documents de mínims que, com a tal, han estat molt consensuats) com és aquest? Doncs sí, no ens enganyem.

Servidor, que només és traductor a temps parcial —açò és quan apareix alguna feina remunerada, tant literària com comercial, que ajuda a arribar a final de mes i que complementa totes les altres feines que feim els escriptors— potser no és el més adequat per fer un article sobre la traducció, però ho intentarem. En primer lloc he especificat el caràcter monetari de la feina (tots hem fet traduccions per als amics, però el que volem és viure dignament del nostre ofici, de treballar amb les paraules). No ens hem d'amagar de considerar la literatura com una indústria i l'ofici de traductor com un dels més dignes d'aquesta indústria. Doncs bé, en aquest moment, en el nostre entorn més immediat, les tarifes han caigut dràsticament, el respecte cap al traductor també i l'oferta de professionals ha augmentat exponencialment. Conclusió: «Si no acceptes aquest preu o aquest termini tinc una llista de gent esperant que diguis que no». Una de les frases més pronunciades per les editorials —incís: per què es paga millor traduir les instruccions d'un bidet electrònic que una pàgina de Lobo Antunes?

La declaració assegura que s'ha de garantir un respecte als nostres drets i a la nostra remuneració. En poques paraules, als traductors se'ls hauria de mimar, pel cap baix, tant com ells intenten mimar la llengua i els textos. En aquest sentit, la declaració hauria d'anar molt més enllà i que es pogués fer complir de manera eficaç. Per exemple, proposo que no es concedeixi cap ajuda a les editorials que la incompleixin, igual que proposo que no es doni cap ajuda a les que no puguin demostrar que han liquidat els drets corresponents als seus autors. Si vols anar en una fira o vols rebre una subvenció, primer de tot demostra que fas les coses bé.

Quan un tradueix d'una llengua com és el portuguès (el meu cas), la feina és terrible i em penso que molt semblant a la que deu tenir algun traductor català a l'estranger. Primer has de fer pedagogia amb l'editorial i els has d'explicar que aquella obra és realment important. Després has de vèncer totes les reticències: «però si això no es ven; però si ningú sap qui és, aquest autor; però si les ajudes sempre arriben tard». I finalment has de poder fer una traducció que saps que ara es pagarà a un 70%, amb sort, del preu que es pagava el 2006. Hauràs de trobar un editor valent perquè a les grans editorials les apostes ja no es fan, els riscos es minimitzen; Esade ha pres el control.

Els editors valents (i petits) són els que fan les coses ben fetes i compleixen en molts casos tots els punts de la declaració. Perquè són de sentit comú. Perquè implica fer les coses ben fetes. Perquè en definitiva diu que es creu en la cultura i que tots els qui hi treballen ho han de fer en equip, de forma justa, lluitant per un món millor i més lliure. En el fons traduir és això. Obrir-nos noves possibilitats, noves maneres de pensar, ensenyar-nos que hi ha alguna cosa més que el pensament únic i dominant. Per això la literatura fa tanta por i per això es posen tantes traves a fer-la arribar massivament a la ciutadania. Per això, les obres més agosarades les publiquen moltes vegades les editorials petites, les que no arriben al gran gruix de públic (si és que n'hi ha, en un país amb unes taxes de lectura que haurien d'haver provocat dimissions en massa dels dirigents).

La declaració de Quebec no hauria d'existir perquè el que hauria d'imperar és el sentit comú i la feina ben feta que ja fan moltes editorials. Però, com que el món és així d'imperfecte, haurem de continuar alertant que hi ha el risc que la cultura i alguns dels oficis més nobles que comporta desapareguin. El de traductor n'és un, i sí, està en perill. Per això cal una declaració, però encara molt més mesures efectives de control perquè es compleixi.